

СПОМЕНИЦИ ИЗ СТАРИХ ЦРКАВА У „САНЦАКУ“ НЕИЗДАНИ ИЛИ С ПОГРЕШКАМА ИЗДАНИ

У лето 1928 г., за време школског распуста, провео сам скоро месец дана на путу кроз „Санцак“. Био је љубазан да ме прати мој бивши ђак Г. Д. Страњаковић, који је после описао наше путовање у „Правди“ бр. 276, 280, 293, 306, 309 и 311 од 12, 16, 29-Х и 11, 14. 16 XI 1929 г. Пошао сам погледито зато, да се одморим после једне грипе. Но узгред сам тамо скупио и нешто наших споменика. Због других неодложних студија, та је грађа остала да лежи код мене све до сад. Но најзад је и на њу дошао ред. Додуше, показало се да су по неки од тих споменика били већ објављени, и то добро. Њих, дабогме, овде изостављам. Но има их и таквих, који су објављени са по неком грешком, а и таквих за које бар ја не-слависта нисам могао наћи да су игде издани. У првима ја овде исправљам само грешке, а друге објављујем у целини. Идем редом по местима, како сам куда на свом путовању пролазио.

1) У манастиру Милешеви, у нечитком натпису на надгробној плочи пред звонаром, не пише све онако како је прочитао В. Р. Петковић, Натписи и записи у старим српским црквама, Старинар, III-ћа серија књ. II (за 1923), Београд 1925, стр. 27, него: Сделез(итъ) Радоје Вљчикъ изъ Брѣзн(ѣ) властелинъ и ч(естн?) икъ в(ъ)сако(мъ?) правоживѣщ(емъ?). И по сих(ъ) быт(ъ) и т. д. (остало је у Петковића добро.).

2) У манастиру Давидовици, у натпису на надгробној плочи у сред главне цркве, не пише, како је штампано у Љ. Стојановића, Стари српски записи и натписи бр. 119, „ѿ днь“, него „ѿ е д(ъ)нь“.

3) У манастиру Св. Тројице код Плеваља, око жезла Св. Саве при врху има овај натпис из г. 1598 (1608?), односно 7106 (7116?): † Съ шапъ окова и †краси е(к)клицсархъ Логѣнь (то јест Лонгин) и параклицсархъ Висаріонъ лѣт(а) 7105 † (но можда ово није крст, него јота?) априліа к’.

Даље је кондак.

4) У рукопису књијнице истог манастира, тамошњи инвентар бр. 38, налази се, сем живота Св. Саве од Теодосија које помиње Мил. Вукићевић, Из старих србуља, Гласник Земаљс. Музеја у Босни и Херц. XIII (1901), сепарат. отисак

(Сарајево 1901 стр. 60), даље унутра још и: Тогожде Θεοδω-
 σία монах(а) похва́ла с(вє)тѣихъ и пр(ѣ)п(о)дѡб(ь)ныхъ(ь) ѡт(ь)ць
 нашихъ Сѣмѡна ѿ Савы оучителю ср(ь)пскою.

У цркви Св. Николе у Белом Пољу сачувало се
 све до данас око 90 старих српских рукописа. Из њих је, по
 препису учитеља Ат. Пејатовића, објављен само по неки запис
 (у Љ. Стојановића, горе наведена књига). Иначе се о
 целој тој збирци мало зна, па ни сама црква нема о њој
 никаква инвентара. То је за нашу славистистику грдна
 штета. Јер само при површном прегледу који сам тамо
 извршио уз помоћ г. Страњаковића, ја сам, сем рукописа са
 обичном богословском садржином, нашао поред многих записа,
 поред једног новог летописа и т. д., још и једну драгоценост
 наше старе књижевности. Реч је о једном до сад незнатом
 радићу Константина Философа, у коме је (скраћено?)
 преведен са грчког један спис познатог црквеног историчара
 5-ог века, Теодорита Кирског („Из Соломонових песама, про-
 тумачено Теодоритом епископом Кирским, преведено Констан-
 тином Философом, учитељем српским“). За оно кратко време
 мога бављења у Белом Пољу нисам могао ни мислити да тај
 налазак препишем. Али сам на њега скренуо пажњу једном
 нашем бившем ученику српског језика и књижевности, а сад
 тамошњем наставнику, и препоручио му да он то препише. Како
 од њега сазнајем, он се томе одазвао. Што се пак тиче целе
 поменуте рукописне збирке, њоме треба неки од наших сла-
 виста да се што пре позабави, да је инвентарише и да је боље
 збрине.

5) У запису са једног тамошњег рукописа, објављеном
 код Љ. Стојановића, Записи и натписи бр. 5592, место
 пр(олог) каеѣъ(л)“ читај „пракосѣ“, што, дабогме, значи „дела
 апостолска“, јер то и садржи овај рукопис.

6) У једном другом тамошњем рукопису, оном у коме је и
 горе поменуто дело Константина Философа, има необјављен
 запис из 1579-80 (7088) г., који гласи: Сѣписа сє сѣа с(вє)таѣ
 ѿ б(о)ж(ь)ствѣнаѣ ѿ д(о)ушепользнаѣ кнѣга гл(аго)лѣмѣи прѡлѡг(ь)
 ѡт(ь) бѣтѣѣ вѣ лѣт(о) зпѣ: Тогда правѣшѡмоу веслѣ цр(ь)к(ь)-
 вѣнаѣ, ѿ подрѣжѣшѡмоу прѣстѡль прѣвѣе ѡрхїеп(ис)к(о)пїе, ѡрхї-
 еп(ис)к(о)па ѿ оучитѣла сѣрѣбскаѡ Савы, прѣѡс(вє)щенѡмѣ

архіеп(и)ск(о)п^с пек(ь)скѡм^с к^ру Герасим^с ѿ прочіимъ патри-
ар(ь)ха(мъ):—

7) У истом рукопису и на истом листу, само с обратне стране, има и овај необјављен запис, који је такође из 1580 7088) г. (а из месеца јануара): Бл(а)говоленіем(ь) ѿ(т)ца ѿ поспѣшеніем(ь) с(ы)на и свършеніем(ь) с(ве)т(а)го д(оу)ха сьписа се сѧ с(ве)таа ѿ б(о)ж(ь)ствнаа кнѧга г(ла)големаа про-лог(ь), еже слоужити начинает(ь) м(ар)та а' до сек(тѣ)мврѧа а', сѧркч(ь) с' м(ѣ)с(е)ць. И сѧ писа се при бл(а)женнѣм(ь) старьцѣ Панкратію іер(о)монах^с ѿ Захаріи іер(о)мон(а)х^с ѿ всей еже ѿ Х(рист)ѣ братѣи въ храмѣ с(ве)т(ы)х(ь) бесплѣт(ь)ных(ь) ѿ н(е)б(е)с(ь)ных(ь) силъ архістратѧга Михайла ѿ Гавріїла ѿ прочіих(ь) бесплѣт(ь)ных(ь) силъ, монастырь г(ла)големѧи Кѣма-ница бльзъ мѣста Никол(ь) Пазарь на рѣцѣ Лѧм^с. ѿт(ь) бытіа въ лѣт(о) зпѧ. Затим о страшној поплави и слани. Најзад, да је ова кнѧга писана од октобра до јануара.

8) На идућем листу истог рукописа има опет запис, у коме се као писар кнѧге помиње В и с а р и о н ј е р о м о н а х .

9) На крају истог рукописа је један још неиздан српски летопис. Спада у „млађе летописе“, и то у „прву групу“ (о томе у Љ. Стојановића, Стари српски родослови и летописи, Зборник С. К. Академије за историју, језик и књижевност српског народа, Прво Одељење књ. XVI, Београд — Ср. Карловци 1927, стр. XLI и д., 205 и д. Осим летописа које ту набраја Љ. Стојановић, из исте је групе и онај у рукопису негдашње петроградске царске библиотеке О, XVII, № 13, иза кога иде један српски писан летопис молдавске историје, и који је, заједно с тим додатком, издао J. Bogdan, Letopisetul lui Azarie, Analele Acad. Rom. ser. II, — Tom. XXXI, Букурешт 1909, засебан отисак стр. 65—77). Од општеисториског дела, који и у реченом белопољском летопису прво долази, и то у широј редакцији (гл. о томе у Љ. Стојановића, напред навед. књ. стр. LXIV и даље), недостаје почетак све до речи: Даріе Йстаспъ лѣт(ь) (Љ. Стојановић, напред навед. књ. стр. 131 десни стубац). Тај се део завршава белешком: Манѣилъ по сем(ь) с(ы)нѣ Калошана лѣт(ь). Српски део, који је цео очуван, почиње, као и у осталим нашим летописима ове групе, смрћу Душановом. Прекида се пак са 1496 г. (Въ лѣто зд' црвеним мастилом), иза које није означен никакав

Григорис иер(о)монах(ъ) са братиѣю не такмо сию книгъ са-писа, нъ ѿ инаа многа весла цр(ъ)ковна справѣ своим(ъ) тръ-дом(ъ) и подвигомъ. Б(ог)ъ да га сп(а)се и помилъе, аминъ. После свега тога стоји још: Въ лѣт(о) 3 тисѣщцѣ ѡ ѡ' ѿ з'.

12) У истом манастиру се још чува, само на једној страни, комад летописа, који је по препису Пејатовића штампao Л. Стојановић, прво у Записима и натп. бр. 5219—25, па затим и у Старим српским родосл. и летоп. стр. 120. Но ту ваља исправити: „ѡцѣ (==) года (ходи)“ у „ѡца хѡди“; „Мех...“ у „Мехъмед(ъ)“; „прѣм“ у „прѣми“; „градови“ у „градове“; „гра-довѣми“ у „градови всеми“; „ѡц(пѡ?)“ у „ѡцѣ“ (то јест 6995); „во-цари“ у „вѡц(а)ри“; „н'мъ“ у „ноѣм(врѣа)“ Затим још истом руком: Въ лѣт(о) ѡцчз' (то јест 6997), но иза тога није означен никакав догађај. Најзад другом руком: Въ лѣт(о) седмотисоуцно р' (ѿ) к' ѿзагнаше архиепископа Прох(о)ра... (нечитко) сѣхтѣмвриа (?)

13—14) У истом се манастиру налазе и два поменика (на хартији формата in 4° и in fol.). Први је чисто белопољски, са именима тамошњих људи. Но други ѡ општији. У овом другом fol. 2^r садржи:

Лѣкъ ѡрхїѣп(и)ск(о)пъ.

Помѣни Г(осподи) д(оу)ше раб(ъ) своих(ъ) въ ц(а)р(ъ)стви с(воѣмъ):

ѡрхїѣп(и)ск(о)па

Сѡкс

”

'Иркѣнїа

”

Сѡкс

”

'Иѡаннїа

”

'Евѣстрѣтїа

”

Сѡкс

”

Нїкодїйма

”

Данїла

Затим другом руком:

Петра цѣтїнскаго

Зах(а)рїю дечанс(каго)

Иѡаннїа

Fol. 2^v: Лѣкъ пѣтрїѡр(ъ)хъ

Патрїаръха

срѣ'бъскаго

”

'Иѡаннїа

”

Сѡкс

”

Ѣфрѣма

”

Спирїдѡна

Патрiарха

»	Данила
»	Глеѡ
»	Кирила
»	Никодима
»	Јованна
»	Паисеј
»	Гаврила
»	Маџима
»	Арсенiа

Затим другом руком :

»	Михеа
»	Арсениа
»	Паисеа
»	Евѣнтiа
»	Иѡанасiа
»	Басилiа

На даљем листу: Ликъ мiтropolитъ, а испод тога су имена, но ја их нисам стигао преписати. Дајем их по препису Страњакoвићеву :

Мiтropolитъ

Паисеј	
Басилiа	
Евѣмѣна	
Саватиа	
Евѣмѣна белградскiн	
Рѡѡѡма черногогорскогo	
Бисарiѡна	»
Рѡѡѡма нишекскогo	
Силвестра скопскогo	
Бисарiѡна староблaшкoгo	
Дiѡнисиа звoрничкoгo	
Христoфoра е' мѡха(чкагo?)	
Герасима захљми-	другом руком
скагo	
Саватиа	трећом руком
Мелентиа	четвртом руком
Аксентиа	петом руком
Филотиа	
Данила	
Евѣкана	шестом руком
Иу(к)сентиа	
Евѣкана	

На још даљем листу су имена више манастира, а под њима имена њихових игумана и јеромонаха. Тако:

М(о)настѣрь	Добриловине
слеђују имена игумана	слеђују имена јеромонаха
Монастѣрь	Шбрач(а)
имена	имена
Монастѣрь	Миљшиќа (пребрисано, па место „бѣлополски помениќа“)
Монастѣр(ь)	Ствденѣца (пребрисано, а место тога „Помениќа бѣлополскѣ“)
Монастѣрь	Тройца
”	Докѣлиа
”	’Яръхадгг(е)ль
”	Бранѣщица
”	Равна Рѣќа
”	Сопѣгани
”	Твшимлаѣ
”	Бѣла
”	Жѣпа
”	Сѣстрог(ь)
”	Цетѣние
”	Прасквица

Затим:

Племе тарьскы	Нѣќѣшинѣ
Село по село и	кућа по кућа
Плѣме	Бранѣши
Нахѣа	Горьниа Зѣмлаѣ
Плѣна Дѣниа	и горьниа
	Метохѣа
Плѣме	Крѣшѣци
	Прѣпольци
Стари	Блаухѣ
Градѣ	Колашинѣ
Мора дѣниа	и горьниа.

15) Но мене је у Белом Пољу највише интересовало, да очима видим и препишем натпис на плочи више северних врата тамошње цркве Св. Петра, чији је прави текст био непознат, све докле га В. Р. Петковић није издао у „Споменици“ проф. С. М. Лозанића, Београд 1922, стр. 45-47. Како тај знатни споменик не треба за стручњаке

да остане затурен у једној књизи мешовите научне садржине као што су обично све споменице, ја га овде, по свом препису, објављујем још једанпут. Он гласи:

Оу име w(тѣц)а и с(ы)на и с - ||
 (кѣ)т(а)го д(оу)ха ꙗ с(ы)нъ Завидинъ а ||
 именема рава Б(о)жї Стѣпана ||
 Мїрослава кнеза хумскѣ сѣзи - ||
 даха цркъва с(кѣ)т(а)го ап(осто)ла Петра оу

Као што је познато, Љ. Ковачевић је у својој расправи „Неколико питања о Стефану Немањи“, Глас С. К. Академије LVIII (1900) 3—106 тврдио да је Немањин отац онај исти Завида за кога из записа ђака Григорија у Мирослављеву јеванђељу знамо да је био отац и томе „великославnome кнезу“ Мирославу. Јер тај ће Мирослав, мислио је Ковачевић заједно са свима другим стручњацима, бити исто лице са хумским кнезом Мирославом, кога нам други извори наводе као брата Немањина. На то сам ја, критикујући у својој расправи „Отац Немањин“, Београд 1914, горње Ковачевићево тврђење да је Немања син Завидин, рекао да нам нико нигде не каже, је ли заиста „великославни кнез“ Мирослав из записа Григоријева у Мирослављеву јеванђељу истоветан са хумским кнезом Мирославом, братом Немањиним, и да према томе ми не знамо сигурно, је ли и овај последњи Мирослав, као што је то онај први, заиста син Завидин. Међутим ми сад из напред изданог натписа на белопољској цркви Св. Петра, задужбини хумског кнеза Мирослава, видимо, да је и тај хумски кнез Мирослав, који је свакако истоветан са Немањиним братом Мирославом, рођен од Завиде. Изгледало би, дакле — па се тако већ учинило В. Р. Петковићу, а и још по неком — да је Ковачевић био на сасвим правом путу, кад је Немању прогласио за сина Завидина, а ја на погрешном путу, кад сам то оспоравао и правио друге комбинације. Но мени се и поред натписа на Петровој цркви у Белом Пољу чини, да се још не може рећи, ко је од нас двојице боље погодио истину. Јер у горњој својој расправи ја сам, држим, бар једну ствар сигурно доказао. А то је, да је Немањин отац био владалац, односно рашки велики жупан, док га је Ковачевић напротив хтео начинити не — владоцем. Ми пак ни до данас не знамо ни за једног рашког владоца који би се звао Завида. Даље сам још показао да није ни то баш сасвим сигурно, је ли хумски кнез

Мирослав био рођени брат Немањи, док су Ковачевић и други узимали да је то изван сваке сумње. Ето, дакле, како по мом мишљењу стоји с питањем о оцу Немањину чак и после објављивања натписа на белопољској цркви Св. Петра. Уосталом, питање је и, колико је веродостојан овај натпис. У садашњем свом облику он ми се не чини првобитан. Тако судим по томе што у почетку натписа нема крста, а нарочито по ономе крајњем ох за које не видим, од какве би речи то био почетак. Но у сваком случају, тај би натпис требало снимити и палеографски издати, па нека се и бољи словенски палеографи, него ли што сам ја, изјасне, може ли то бити споменик из краја 12 века.

16) У цркви Ђурђевићим Стубовима код Берана, познати писани (а не резани) натпис у живопису на зиду више гробнице не гласи баш сасвим онако како је прештампан у Љ. Стојановића Записи и натп. бр. 10, него: ... риа љд(ъ)нъ пре(стави)се рабъ б(о)жи Стефанъ жоупанъ Пръвославъ синъ (в)ели(к)а(го) жоупана Тихом(и)ра си(и)новацъ (с)ветаго С(у)ме(ѡ)на Нем(ан)и(е) к(т)иторъ места сего: (ид)еже и гробъ њго гестъ.

И овај би натпис требало издати у палеографском снимку.

17) Код главног улаза цркве Св. Петра и Павла у Новом Пазару, на постаријој надгробној плочи пише: Здѣ почиваст раба б(о)жиа Стамена.

Д. Н. Анастасјевић.